

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Németh Antal

Cím: Séta a legrégibb Pest-budai színház körül

Forrás:

Magyarország

3m

1924. 3. 23.

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Várszínház

Idő

„1924”

Személy

1924 március 20. vasárnap

Séta a legrégibb Pest-budai színház körül

— A Magyarország tudósítójától —

1790 október 25-ét irtak... A hirtelen sötétedő őszi estén szokatlan élénkség volt: a mai Várszínház-utca tájékán. Egymástól érkeztek az akkor Budán gyűlésező országgyűlés tagjai és néhány kuriózumkezelő budai polgár, hogy megtekintsék a vendégszereplő magyar aktorok bemutatkozását, akik „tudományokról” jöttek tanubizonyítást tenni! Az első magyar színidirektornak, Kelemen Lászlónak első megszervezett társulata játszott ekkor először a Várban... Először itt hangzott el magyar szó Pest-Budán, a Simai Kristóf kegyesrendi atya által átdolgozott „Igazházak” című színjáték előadásán. A kis mécsesek imbolygó fényénél árgló magyar aktorok hangja a semmibe foszlott, az országgyűlési követek Budáról Pozsonyba mentek II. Lipót megkoronázására... a magyar színészeket a reménytelen nélkülözések tárt kapuja fogadta, míg csak hat év múlva a felbomlás után vissza nem olvadtak a régi köznapi szürkeségbe... A Várszínház templomból színházzá vedlett ódon falai még most is állnak boltíves folyosóival, többször renovált kedves fehér nézőterével és az utcára csodálkozó zöld zsugátereivel, mint a multra való emlékezés cleven forrása...

Templomból — színház

Egy márványtábla van a Várszínház falába illesztve:

„Itt állott a b. szűznek u. n. új vagy kisebb egyháza, mely a sz. Zsigmond prépostsághoz tartozott először 1471-ben említették, midőn Horoghszegi Szilágyi Brzsébettől, Mátyás k. anyjától gazdagon magajándékoztattott. A török korban (1514—1686) leromboltatván, 1692-ben a kármeli szerzet által sz. József tiszteletére újra felépítetett. II. József alatt pedig 1784. német színházú alakította át.”

A mai miniszterelnökség helyén a Várszínház mellett a XV. században az esztergomi káptalan háza állott, szembe vele, a mai Szent György-tér nyugati oldalán

a Lovarda-utca tájékán volt a Szent György-kápolna, keletre néző szentélyvel, előtte Szent György-szobra. Az esztergomi káptalan háza közelében volt egy emléktábla, tanúsága szerint Palócz György (1480—1490) és Bakics Tamás (1494—1529) esztergomi érsekek háza, továbbá ifjú Garai Miklós gróf és testvére, János temesi gróf, meg bolondóci Sátor vajda palotája. Ime ezek a momentumok alkották a „Boldogságos Szűz u. n. új vagy kisebb egyházanak” környezetét.

Az újjászülött épületet, a karmeliták rendházát különös vélelén avatta színházzá. Mint ismeretes, II. József a politikai és kamerális djasteriumokat Pozsonyból Budára helyezte át. A főbb hivatalnokok nagyon unták Budán az egyhangu életet... Pozsonyhoz voltak szokva, melyet élénkítő tett Bécshez való közelsége. Felpanaszolták uralkodójuknak a szórakozások hiányát és ekkor vetette meg II. József a mai Városmajor alapját, amit kirándulóhelyül szánt. Azonban teátrumról is kellett gondoskodni és minthogy a karmeliták rendjének feloszlatása folytán templomuk a

Várban már évek óta üresen állott és csak valami raktárféjének használták, rendeletileg desanctionálta az épületet. Egyidejűleg megbizta Kempelen Farkast, a híres és titokzatos sakkjátszó automata feltalálóját és Schönstein építész, hogy készítsék el a terveket és a költségvetést, miképpen és mennyiért lehetne színházzá alakítani át a templomot. A magyar aktorok nevezetes fellépése előtt három évvel adták át hivatásának az új német színházat, mely attól kezdve nevezetes szerepet játszott a magyar színjátszás történetében.

Magyar színészek küzdelme a Várszínházban

Kelemenék kisebb-nagyobb megszakításokkal hat évig küzdöttek első fellépésük után részint a német polgárságnak magyar színészek iránt tanúsított közönyössége, részint az ugyancsak német hatóságok gáncsoskodásaival szemben a magyar színészet jövőjéért. Szerzeteselédsük után jöideig nem hangzik magyar szó sem a Várszínházban sem egybeült a Pest-budai német színpadokon. Egymást váltják fel hosszú időközökkel a vándortársulatok, melyeknek legnevezetesebbje az a kassai társaság volt, mely kikopálta 1838-tól azt az időt, amíg végre a pesti nemzeti színház megnyithatta kapuit. Megyery Károly jön ekkor Budára és mert eddig mindenki megbukott a Várszínházban, Buda főváros tanács, hogy üresen ne álljon a helyiség, ingyen becsátja magyar előadások céljaira a tulajdonában lévő színházat. Ezen a színpadon játszottak ekkor a magyar színészet történet legnagyobb nevei: Lendvayék, Egressy, Fűcsai, László, Szentpétery, Déryné is hosszabb időn át vendégszerepelt itt, nem beszélve Kántornérol, az első nagy magyar tragikáról, akinek érdeme, hogy először Budán itt került színre 1835 február 27-én Bánk bán. A Várszínház színpadán jutnak szóhoz az akkor még ugyanitt színészkedő Szilágyi, valamint Vörösmarty Mihály első

darabjai. Kisfaludy Károly neve is gyakran előfordult a színlapon. Az idegen írók közül Shakespeare Macbet-je, Hamlet-je, az Orleánsi szűz, Grillparzer Sappho-ja és Hugó Viktor Hernáni-ja a Várszínház deszkáin érték meg a budai bemutatót. Hósi küzdelemről beszélhetnek nekünk a színház másfél százéves falai, mert néha bizony — különösen télen — alig lézengett néhány ember a nézőtérén és a legnagyobb fanatizmus volt szükséges ahhoz, hogy annyi küzdelmet bátran kiálltak szűnésünk és befuthattak végre álmaik kapuján — az egy Kántorné kivételével — a pesti Nemzeti Színház színpadára...

Kalandos téli átkelés a Dunán jégzajlásban...

A budaiak érdeklődése mindig kevés volt ahhoz, hogy megtöltsék a kedves, intim színház nézőterét. Jórészt Petrői járt át a közönség a Várba, pedig akkor még a Lánchíd sem volt, sem pedig sikló, ugy. vagy valóban nagy elhatározás kellett télen a színházbemenéshez. Erthető tehát, ha egymástán buktak meg a berlői. Nyáron még ott volt a dunai hajóhid, mely a mostani Várba-zár kioszkja előtt végződött, de télen csónakon kellett megenni az utat át a Dunán.

A Rajzolatok érdekes emlékét őrzik meg az ilyen téli átkelésnek. Huszonöt csónak vária kézen az utasokat. A csónakok hosszúsága 4. szélessége 1 öl volt, személyzete pedig: 4 evezős és 1 kormányos. Egyszerre nem fért több személy a csónakba, mint 20—30. Mindegyik csónak mintegy tizenötöször tette meg az utat napjában, amely ut, ha zajlott a Duna, 20 percig is eltartott. Ea a csónak nekiment egy jégtorlasznak, a hennitőlék hímhámi kezdtek a csónakot és várták, míg elsodorja az ár a galló akadályt. Ilyen körülmények között nem nagy kedvük volt a pesti polgároknak a Várba menni teátrumot nézni, különösen, ha meggondoljuk, hogy az át-

kelés nem a hajóhid helyén hanem a Margitsziget alsó csucsánál volt, ahonnan még fáradságos gyalogut várta a havas szürküllet merészre vállalkozó lelkes vándorait. Az éves padsorok mindennaposak voltak tehát a színházban, de ha Déryné lépett fel, vagy credeti magyar újdonságot játszottak, még ilyen körülmények mellett is szépen megtelt a Várszínház, amit csak a publikum diésértére lehet felírni, mert ma, amikor villamos és síklő áll rendelkezésére a közönségnek, ma sem igen sokkal többen jönnek fel egy-egy előadásra, mint száz évvel ezelőtt. Ha a közönség nem jött Budára, hát színészeink hajóztak át igen gyakran Pestre, hogy meg ne esőkenjen a magyar színészek iránt való szeretet.

Epilógus

A budai társulat Pestre telepedése után újra a németeké lett a Várszínház. Télen itt, nyáron meg a Horváth-kerti kis faszínházban játszottak a német aktorok, akiknek népszerűségét még *Molnár Györgynek* sem sikerült megtörnie, aki a budai Lánchíd-tó oldalán egy régi raktárt alakíttatott át a magyar muzsa templomává a hatvanas évek legelején. A német színészet automatikus kivészésével a Nemzeti Színház együttese játszott

az operai estéken a Várban, különválása után pedig *Fele* bérelte ki három évre, de a fő is beteljesedett — megbukott. A Nemzeti Színház játszott. évig a Népszínházzal, utóbb az felváltva. Azóta különféle kettek a Várszínház feléles, eredménytelenül. Legutoljára évvel ezelőtt renoválták át a nézőterét, amikor újra a Nemzeti kamara-estéket fent a Most *Czakó Pál* bérelt már pár nagymultu színházat és sikeri legnagyobb dolog: *gyökeret Várszínházban*, melynek történet beszédes vallomást tesznek a n

A klastromfolyosókból p rökká, ültözősorra változott bo pott mészelésű folyosókat járva kriptának tűnik fel ez a színház: feltámadásra várón nyugszana lejtett emlékek. A színpad hel laló, egykori szentélyből felszá zelt tömjénfüst illata, a kialvó láng enyhe füstje, a színörpae lévő keskeny ablakon beszűrődő fényesik halk remegése, a ese ciusi délutánon élém víziósitja: másfelszáz év mélységébe lesull tat és mindaz végigvonul em ben, amit erről az ódon tudek...

Most hatot ver a Nagy-Bold templomának mela harangja, kor, mikor Kelemenék első mondatai szerteszárnyaltak a felett, melynek sötét némaságá egyedül... Aztán sorra jönnek kolni a legörbült kárpit elé az lámpák sápadt fényében imboly kok, a kis Déryné vörös hajáva költ Kántorné mint Johanna f halhatatlan tapsokat, Egressy királyfi fekete mezében ágál, mint Biberach vág egy-egy n tató grimaszt... Mögöttem valaki: »Jaj, csak az a Pestre v les ne volna...« Eszembe jut, csoda jégtáblák usznak a Dun dulek sietve, nehogy várni kell lent az átkelésnél... megford hol senki... Csened... A színp a nézőtérén is... Künn a foly öreg néni a gyertyákat gy Kedvesen végigtipeg a kőköcs sön, bekukkant az elhagyott csodálkozva rámnéz, aztán n

— Korán tetszett érkezni... a csak hét óraker kezdődik... Nem mondtam neki, hogy é szebb előadást már végigalmo